

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕСЕТИ

ЛИТЕРАТУРНА АНКЕТА С ТАНЯ ТАНАСОВА-ТОДОРОВА¹

Надежда Попаз-Кула

***

Това е част от почнатата работа с такъв тип изследвания. Подобни анкети са направени с М. Бъчваров, Вл. Калоянов и Г. Барбаров от М. Чепразова в дипломната ѝ работа². Но целта на тази литературна анкета е най-подробно да разкрие интимния свят на една от най-талантливите жени-поетеси сред българите от Молдова и Украйна; да разкаже за живота ѝ, нейното творчество, отношението ѝ към културата на съседните народи, към Рода и Родината. А най-вече да се потърсят изворите от които поетесата почва да черпи творческо вдъхновение, пишейки на родния си майчин език. Смятам, че изследователите на творчеството на бесарабските български поети ще оценят направената работа и ще използват ползотворно Анкетата³.

— *Откога пишете стихове на руски, български и други езици?*

— На руски пиша стихове някъде от 4 клас, на български — някъде от 16 години.

— *Откога пишете проза?*

— Къси разкази почнах да пиша, като работих в «Родно слово» (а може би съм опитвала и преди това). Но тогава толкова се радвах, че имаме български вестник, толкова бях въодушевена, че и стихове, ако не бях писала, тогава щях да пропиша.

— *Какви Ви са предпочитанията: към прозата или поезията? Защо?*

— Към поезията. Защото... Всъщност, още и не съм писала сериозно проза. Не съм открила себе си, пътя си, мястото си в този жанр. Страхувам се, че няма да се справя. Едно е да плуваш в река, макар и стремителна, и бурна, и друго е — в море. Това сравнение току-що ми хрумна, може би не е сполучливо. Николай (съпругът ми) едно време ми подсказа, ме насърчи да пиша на български и се оказа много прав. Сега ми подмята, че ще е добре да пиша повече и публицистика, и проза. Сигурно ще го послушам.

— *Каква случка от живота Ви бе случай за прописването (както на руски, така и на български, ако има и на други езици)?*

— За стиховете няма, мисля че, специална случка като подтик. Поезията като начин на светоусещане и мислене явно не е живяла още в детската ми душа. И един ден просто съм се осмелила да записвам каквото мисля и усещам. Като имаме предвид, че то не е точно това, защото е преминало през много «цензури» още преди да стигне до листа. Препуснато е през фокуса на едно обективно и субективно мое редактиране, за да изглеждат нещата каквито би трябвало да са, а не каквито са. Но още като прописах на български, почнах да се освобождавам лека-полека от това. Явно, че наистина родният език значи твърде много за пишещия. Едно от първите ми стихотворения на български е:

Пада сняг, бял дувар, бяла къща.

Пада сняг чисто бял, чисто свеж.

Пада сняг, любовта ни се връща.

Пада сняг и студен, и горещ...

Написах и сама се учудих — колко просто, лесно, искрено и красиво.

Обаче първото ми писане до вестник, наистина, беше предизвикано. Работих през ваканцията в ученическа бригада на лозята. Не харесвахме как ни се приготвя обяда. Коментирахме и се възмущавахме помежду си, докато един ден решихме да «се оплачем» в районния вестник. Нали четяхме в него и други такива оплаквания. Написването го възложиха на мен. На другата сутрин, докато чакахме да ни закарат на къра, прочетохме и обсъдихме написаното. Всички го харесаха и подкрепиха, затова подписът беше колективен. Писмото не беше публикувано. Но проверка по случая е имало. Няколко обяда ядосаните готвачки се вглеждаха в нас и се допитваха кой го е написал. Казахме, че — всичките. Но накрая, разбира се, намери се кой да ме издаде. Помня, че не се почувствах добре. Но щом при избора на професия не съм се отказала от «горчивия» хляб на журналиста, значи другото чувство — че мога да повлияя на нещата, мога да изкажа гласно мнение — е надделяло.

— *Какъв е най-запомнящият момент от Вашето детство?*

— Един такъв момент няма, има много. Но има нещо, което си спомням често. То е като рефрен, като шевица, която украсява моето детство. Имах люлка в градината, вързана за голдана. Често се люлеях и пеех, като си мислех, че скрита в зеленината на градината, никой не ме вижда и не ме чува. Пеех най-често «Мятало Ленче ябълка». Оказа се, че на дирнека срещу нас се е чувало. И комшиина чичо Зарю, бог да го прости, като минах и той ме пита — как беше оная песен?». Аз се изчервих, сетих се за коя песен става дума. Бях престанала вече да пея на пълен глас, люлейки се тихичко, учих стихове наизуст. Но чичо Зарю колкото пъти ме виждаше, толкова пъти ме питаше: «Как беше оная песен?»

МОЯТА ЛЮЛКА

Баща ми я върза за клон на голдана
през ранна и хубава пролет.
да расна по-бързо, голяма да стана,
аз литвах със люлката в полет.
Моята люлка тя помни, тя знае –
приятелки бяхме си с нея.
Пролетта като булка цъфти и ухае.
Пък аз се люлея и пея.
За Ленчето пея, че ябълка метнало,
за мечката и за дървара.
Слънцето грее, сенки наметнало.
А някой се е скрил зад дуваря.
Узряват голданите с моята песен.
Вкуса им в сърцето си нося.
И както в романиите свършек чудесен
очаквам в мечтите си боси.
Добро утро, хора, градини, полета!
И люлката лудо лудува!
А майка ми в двора си ходи, си шета
и прави се, че не ме чува.
Унасям се в песен, унасям се в полет.
А пръстите стискат въжето.
Събуждам — есен! Студено е, моля?!
Залюляйте мене, детето.
Люлката славна в детството медено
ще ме закара. Но зная
стоява се бавно шушулката ледена,
но се стоява до края.
Кандулкат само късни цветчета
В градината тъжна и няма.
Овошките станали сиви дръвчета.
А моята песен я няма.

23.10.01

— Какви народни български песни Ви са известни от детството? От кого сте ги чували?

— Имахме плочи на Атанаска Тодорова, на Вълкана Стоянова, Борис Машалов и хайдушки песни. Много бях впечатлена от песента за хайдушкото кладенче. Тя е с рецитал. «... Че стана Стоян войвода, / че право при Янка отиде, / че и булото повдигна / и си на Янка думаше: / Янке ле, хитра й разумна / ти не можа да ме надхитриш / и да ме, Янке, измамиш! / Глава ли да ти отрежа / или с нази заведа?! / хайдушка булка да станеш!...»

В песента на Атанаска Тодорова «Получи Георги калеска» се пее за река Арда. И до сега, като чуя за Арда, си спомням тази песен. Спомням си как на сватбата на сестра ми жените играеха хоро и пееха «Калино Рада, мари, росна ливадо» тогава за първи път чух като казваха на родителите ми «Честит ви зет!». Този български поздрав почти не се използва в Бесарабия и ме е направил впечатление.

Майка ми рядко пееше, но ми казваше броилки, стихчета. Приказки и двамата с баща ми много ни разказваха, на нас и на децата ни.

Най-ярко и трайно останаха в паметта ми коледните песни: «Я, станете, отворете», «Мела-й Дойна, бащини си двори», «Драго ми беше у вас да дойда»⁴.

Оказа се, че и баща ми знай много коледни песни. Но едва преди няколко години сетих се да го разпитам и запиша — за историята на рода ни и да ми попее. От майка ми успех (месеци преди да почине) само една песен да запиша «Аз съм бяла/била/уменица/ мъченица/ и българска дъщеря».

Колкото и да е банално — много хора съм разпитвала, много истории съм записвала, а за моите родители нямало е кой да напише...

Баща ми е жив, но вече 4 години нямам възможност да отида да го видя. Това е животът...

— *Каква роля изиграха близките Ви хора в живота?*

— Ролята на близките обикновено се осъзнава и очертава от по-далечно разстояние, както в прекия му смисъл, така и в смисъла на време. Едва когато останах без майка, тогава почнах да разбирам какво е значила тя за мен — нещо ярко, силно, стабилно — като планина. И когато тази планина я няма — чувствам се на ръба на някаква пропаст. Вече аз съм откроя, досега тя ме е пазила от нея. Майка ми много ме кѳтеше. И беше много проницателен и досетлив човек. В някои сложни, заплетени житейски ситуации, когато човек може да изпусне нерви, да реагира остро, тя съумяваше да бъде адекватна и тактична. Живееше с проблемите на всичките си 4 дъщери. По цели ноци не спеше от наши ядове. И винаги измисляше как да ни помогне. Беше много общителна, много подробно и интересно описваше нещо. Имаше сочен език: другоселка е, използваше такива български думички, които рядко съм чувала.

Баща ми пък е мълчалив и търпелив. Цял живот съм го запомнила да шие на машината (той е шивач). Най-много като че ли с шевната машина общуваше. Лягахме си, той още шиеше, ставахме, той вече шие.

Те, разбира се, не ме спряха по пътя ми към журналистиката, към поезията, но едва ли са вярвали, че това е най-доброто за мен. Баща ми искаше да имам занаят. И аз разбрах по-късно, че е бил прав, много прав.

В интелектуалното ми развитие голяма роля има съпругът ми. Със знанията си, с интересната библиотека, която е събирал (и събира) години наред, с богатата си душевност, с разбирането той създава около мен атмосферата,

която ми е необходима, един малък свят, където мога да вирея, да се запазя, когато големият свят не ме разбира или аз не го харесвам.

— *Кои са Вашите любими руски поети и писатели?*

— Сигурно се очаква от мен да посоча Пушкин, Лермонтов. И макар че съм учила от тях много неща наизуст, като надничам сега в съкровищницата на руската литература, която безспорно е много богата, чете ми се не «Писмото на Татьяна до Онегин», не «Мцири», а «Размишленията пред парадния вход» на Некрасов: «...И покуда я видеть их мог./ с непокрытыми шли головами.» «Есть женщины в русских селеньях/ с особою важностью, / с красивою силою в движеньях...» и т. н. Другото име, което искам да спомена е Достоевски. Когато съм го учила не е бил за тогавашния ми акъл; сега почвам да го разбирам. Мнозина казват, че е прекалено сложен. Така е. Но той пише, всъщност, за простичките неща. Но ние можем ли разбра лесно, че всяко престъпление, прегрешение се наказва?! Не искаме. Затова той ни го обяснява и доказва в томове. Добира се до човешката душа, съблича я, разнища всичко, не се уморява да бъде подробен, не се отказва. А ние, читателите, стигаме донякъде и се отказваме...

Поезията на Марина Цветаева ми е близка, понятна и... изненадваща.

— *Познавате ли творчеството на молдавските и украинските поети? Вашите предпочитания?*

— И молдовската поезия са «слушали» празните улици и паркове на Болград, на Габрово, на Виена. Обичам да се разхождам, когато няма никой (обикновено след дъжд) и да си припомням стихове. За да не ги забравям — от една страна — и от друга — винаги имам потребност от поезийна (ако може да се каже така) атмосфера. Молдовската култура е една богата култура — силна поезия, хубави песни. А българския и молдовския (съответно румънския) фолклори ги смятам за най-богати и автентични в света. Народните песни показват богатството на душата на един народ. А това богатство се прелива и в поезията.

Омайвам се от приказната поезия на Михай Еминеску. Близки ми са стиховете на Григори Виеру, Думитру Матковски. Обичам да чета Йон Друца. Прозата му е много поетична. Толкова поезия няма понякога и в стихове.

— *Творчеството на кои български автори (имена) Ви помага за реализацията на теми и идеи във Вашите произведения: възрожденски, следосвобожденски, съвременни?*

— Очите ми не могат да четат предисловието към «История славянобългарска» и да останат сухи. Вижте сами. «Четете и знайте, за да не бивате подигравани и окорявани от други племена и народи. Твърде много обикнах българския род и отечество и много труд употребих да събирам от различни книги и истории, дакато събрах и обединих историята на българския род в тая книжица за ваша полза и похвала. Написах я за вас, които обичате своя род и българското отечество и обичате да знаете за своя род и език. Преписвайте

тая историйца и платете, нека ви я препишат, които умеят да пишат, и пазете я да не изчезне!»

«Виж как бог обича повече простите и незлобиви орачи и овчари и най-първо тях е възлюбил и прославил на земята, а ти се срамуваш, защото българите са прости и неизкусни, и овчари и орачи, оставяш своя род и език, хвалиш чуждия език и се влачиш по техния обичай».

Предупреждават ни да не се увличаме с чуждици и да не се поддаваме на чуждопоклонство и Иван Богоров, и Александър Теодоров-Балан. Във «Езикова култура» Балан пише: «Ние, българите, притежаваме вече отколе заведение за образование с помощ на един общи орган на словесното изкуство — език на книжнината, а той е език на културата.» В друга статия «Усет и възпитание на усета за български език» той пише нещо, което си остава много актуално днес: «Без да се повдига равнището на усета на българската реч у нашата ителигенция, в нашето общество, ще трае и ще се влошава у нас оно-ва логично, естетично и народностно състояние на българския език, което в образованието и в книжнината се характеризира със слабост и неуспех.»

Иван Вазов с творчеството си, с обществената си дейност се опитва да ни отвори очите, да ни обърне към българските хубости. Тодор Влайков използва езикови средства, като стои на стража на българския морал, на общочовешки ценности. След това идва Николай Хайтов отново да се притеснява (и с право) за родния език.

Всички те (и други автори) изтъкават, образно казано, една дреха, която народът ни не бива да съблича. Тя и да остарява си остава актуална, необходима. И затова ще се подновява отново и отново.

— *Какви теми Ви са най-родни, най-близки. За какво Ви е най-лесно да пишете и имате стремеж?*

— Темите се виждат — патриотизъм, любов; от най-бикновени човешки отношения до опит за някои философски обяснения на същите. Стремеж, не бих казала, пиша за това, което ме изпълва, което ме боли.

— *Кой е за Вас Андрей Германов?*

Андрей Германов е подадената ръка на България към бесарабските български литератори. За съжаление, не успях да се запозная с него лично. Само няколко мои стихчета успяха да бъдат видяни от поета. Вкъщи имаме много негови книги. Познавах се със съпруга ми. И аз имам чувството, че го познавам — стиховете му са толкова искрени, близки до мен, благи, добри, като добрия човек. След като си отиде така внезапно, почнах да търся и да чета негови стихове. Да се вирам между редовете, да търся в тях отговори. И така години наред. Болезнено мила поезия, която те кара да се «откопчеш от седалката» на стремителния живот и да тръгнеш бавно, пеш, бос през полето към самия себе си...

Когато ми се роди вторият син, го нарекох Андрей. Братът на поета, Петър Германов, ми изпращаще вестници и книги. А на малкия Андрей, ко-

гато възвратта му се изчисляваше още в дни, пишеше много мили писма. А за юбилея, 100-ния ден, му изпрати картичка, на която пишеше, че децата (от картичката) го чакат да дойде в България...

Неговите «Шаячни момчета» мога да чета отново и отново и пак ми е интересно.

Андрей Германов остави следа, която озарява близките му, почитателите на неговото творчество. Той е лъч от българската душевност.

В една от книгите му, между страниците намерих сега един пожълтял лист — мое писмо до съпругата му (вдовицата) Рима. Недатирано, неизпращано, непоказвано никому, сигурно не е довършено. То съдържа мислите ми и потвърждава това казано току-що. Писала съм го като открито писмо, защото тогава не бях в България и не можех лично да ѝ го предам, или нямаше да посмея... Може би съм мислила да го публикувам във вестник, когато го довърша — не знам. Давам му гласност сега.

...И ТОЗИ СВЯТ ЗА ДЪЛГО ЩЕ ТЕ ПОМНИ
(открито писмо до Рима Германова)

ДРАГА РИМА!

Пише ви една почитателка на поезията на Андрей Германов. Никога не съм го виждала, но имам чувството, че сме били приятели. Неговите добри очи ме учат как да гледам на живота. Неговите добри стихотворения учат моите стихотворни опити да станат и те поезия. Знам само, че когато се бил запознал с моите първи стихове, е казал: «От това момиче може да стане нещо...». Наскоро след това той си отиде... Той беше учител и приятел на българските поети от Бесарабия и — мисля че — си остава такъв.

Няколко години кореспондирах с брат му, Петър Германов. От него се сдобих с някои книги на поета.

Андрей Германов стана история преди, може би, да се е нарадвал на живота, «преди похвалите да го замаят». Цитирам стихотворението му «Посвещение». Препрочитам за пореден път стиховете му и всеки път — като че ли за пръв път — чета поредната страница от неговия живот и нейното отражение в моя. Толкова проста, ясна и същевременно мъдра поезия.

*... И в миг разлистил старата тетрадка,
ще сбираш стих по стих и къс по къс.
Една любов като въдишка кратка,
Един живот като въздишка къс.*

Запознах се по-подробно с неговото творчество вече след смъртта му. И всеки път, когато го чета, гълтам сълзи. И как да не плачеш!

*Щели, казваше, да ме споменават.
Знаеш ли,
Два метра под земята е пълна тишина.*

*А защо не съм се отказал тогава, кипвам!
А, виж, това не зная.
Нямам сила. Но тая работа не е само моя.
Някой диктува.
— Аз вярвам: вие ще ме разберете.
Ще прочетете вие редовете
Това, с което плаках и се смях.
А между тях — което премълчах.
И ако някой ме попита добре ли съм живял
Ще му отвърна с въпрос —
А нима това беше животът?*

....

С уважение — Таня Танасова

— *Какви съвременни поети (български, руски, украински, молдавски и др.) Ви са близки по дух и творчество? Имена. Любими стихове, стихосбирки, поеми...*

— Константин Симонов със стихотворение «Родина», по-точно с редовете:

*Ты вспоминаешь не страну большую,
Какую ты изездил и узнал.
Ты вспоминаешь родину такую,
Какой ее ты в детстве увидал.
Кусок земли припавший к трем березам...*

Ме накара още като дете да се замислям над понятието РОДИНА. Тогава — само леко, повърхностно, без да стигам до някакви изводи.

Николай Заболоцкий — над понятието КРАСОТА с «историята» си за велосипеда и некрасивото момиченце, което притежава рядката способност да се радва на чужда радост:

*А, если то так, то что есть красота?
И почему ее обожествляют люди?
Сосуд она, в котором пустота
Или огонь, мерцающий в сосуде?*

Известното стихотворение на Григори Виеру: *Pui golaș, cum stați in kuib voi fără plăpôtioară?* (Птенчици, вы не озябли голые в гнезде своем?) — по-често се възприема като детско, но в него има дълбока философия. Последният отговор във вид на риторичен въпрос на безпомощните птиченца: как тъй няма да дойде мама, как тъй ще изпаднат листата! Винаги е събуждал в мен умиление, а по-късно — въпроси, размисли върху наивността на човешката ни същност, наивността разбираемата и наивността неоправданата...

Заставам зад мисълта на поета Виеру от стихотворението «Националист», че ако обичта към родния език се смята за национализъм, то аз съм националист.

После ми се иска да кажа заедно с Павел Матев, който отскоро вече не е между живите:

*Тук българската рана ме боли.
Тук моето отечество тъгува.
Край топли от внимание скали
Съдбата на България пътува...*

Из книгата «Преображения».

Да се възхитя от «Потомка»-та на Елисавета Багряна, да «пия» от нейното «Уиски с лед и сълзи». Връщам се към така наречените поети на април: Андрей Германов, Пеньо Пенев, Дамян Дамянов, Евтим Евтимов, Слав Хр. Караславов, Георги Константинов... Много, много хубава българска поезия има. Остава да съжالياваме само, че напоследък песните се създават основно от долнопробни, често пошли текстове, а добрите поети са пренебрегвани. Близка ми е поезията на Петя Дубарова. Мисля, че не трагичната съдба на поетесата я възвисява, тя просто си е такава — истинска.

Не знам дали е уместно тук, но много искам да изразя възхищението си от творчеството на Мишо Хаджийски. Без неговите разкази («Пуста чужда чужбина») нашите стихове щяха да са като откъснати плодове, изгубили своите клонки, своите корени. Много е трогателно и писмото на таврийските българи «До н. В. Царя на Българите БОРИС III», включено в книгата му «Българи в Таврия». Искам да завърша с един ред от него: «... оставаме с надежда, Царю, че ще ни прибереш в Царството си.»

— *Как бихте характеризирали Вашата поезия с една дума?*

— Ако само с една дума, тя ще е тъга. На мнозина им е правило впечатление и са ме питали защо стиховете ми са толкова тъжни. Значи наистина са тъжни. Мен това не ме притеснява. Както пише Марина Цветаева: «Люди, поверьте — мы живы тоской. / Только в тоске мы победны над скукой. / Все перемелется, будет мукой?! Нет лучше мукой.»

— *Кой Ви помогна да се реализирате като поет?*

— Николай Тодоров. И като съпруг, и като приятел, и като родолюбец, и като българист. И Нико Стоянов — като поет, като главен редактор на вестник «Родно слово».

— *Разкажете за появата на първата Ви стихосбирка? Защо така я озаглавихте?*

— Първата стихосбирка «Това съм аз» беше нещо много вълнуващо за мен, макар и да беше издадена във вестникарски вариант, т. е. не беше книга в прекия смисъл на думата. Много се вълнувах и сигурно се гордеех, защото си мислих, че поет може да бъде наречен само този, който има из-

дадена стихосбирка. И все не ми се вярваше, че това може да ми се случи и на мен. Когато Нико Стоянов ми каза да събирам стиховете си, че ще ги пусне във вестника и че ще стане като една малка книжка, все не можах да си го представя. Когато излезе въпросният брой на вестника, Н. Стоянов сам изрязва, подреди и превърза първата книжчица, дори беше й направил и твърда корица. И ми каза: «Ето виждаш ли как става, сега направи си сама книжки». Даде ми повечко вестници, купих си и от киоските. И почнах да изрязвам. Но такава равничка, стегната книжка като неговата не успях да направя.

А названието го сложи редакторът. Не го харесвам, звучи много рекламно. То е взето от едно стихотворение, но там в контекста е с друг смисъл. Но явно, че съм нямала свой вариант за название.

— *Как се е родила последната Ви стихосбирка? Защо така я озаглавихте?*

— Последната стихосбирка «Ще ме харесаш после» обединява стиховете по тема. Те са писани в различни времена, на различни места. Названието е резюме от всички стихотворения. То е първи и последен ред в едно от тях. Когато го писах, исках да започна с друга фраза. «Ще ме харесаш после» трябваше да е 3 или 4 ред, така го мислих. Обаче стихът не вървеше. «Ще ме харесаш после» упорито излизаше напред. Накрая се подчиних на вътрешния си глас и го записах в началото, нарушавайки, може би, строението. И тогава «дойдоха» и другите редове. После си го избрах за название на книгата, защото, всъщност, с няколко думи това исках да кажа.

— *В нашето съвремие има ли място поезията?*

— За истинската поезия винаги има място. Дори и тогава, когато тя е «изгонена» от издателства и книжарници. Когато тя е притискана и притеснявана, когато е задушавана от еснафщината, когато е изместена от псевдокултура. Тя — може би е гола и гладна, но продължава да живее в други измерения; и търпеливо чака да бъде потърсена и разбрана.

— *Съдбата Ви принуди да живеете в различни места. Къде се чувствате и се чувствате добре?*

— Наистина. Доколкото мога да бъда обективна, защото това зависи от много неща — добре съм се чувствувала в Кишинев и — в България, като цяло.

— *Смятате ли се за космополит?*

— Космополит? В никакъв случай! Напротив, това, че ми се налага да живея в различни държави, между различни хора, само засилва родолюбивите ми чувства и «избистря» българското в мен.

— *Какво за Вас е Родината?*

— Родината специално в нашия случай е малко или много — сложно понятие. Защото не всичко, което можем да наречем родно, е събрано на едно място. Аз години наред се опитвах да си дам обяснение на този въпрос и все се заплитах и до никъде не стигах. Докато веднъж се хванах на една мисъл.

Един чужденец, гостенин, в България споделяше по ТВ впечатленията си за страната и мнението си за народа. Казваше примерно — вие, българите, сте такива и такива (няма значение какви). И аз го слушах и приемах, че това се отнася и за мен. Тоест, чувствам се един от тях, част от народа. Докато, когато някой изразява мнение за молдовския народ, аз разбирам, че се отнася за молдованите, а не и за 2-та процента българи там, или поне за мен лично — не. Това усещане, това разбиране е подсъзнателно, то идва отвътре, от дълбокото, за да ми подсказва. И, от друга страна, моето понятие за Родина е извадено от рамките на традиционното определение, издигнато е нагоре, откъдето по-добре се виждат нещата. То обединява елементи от различни места, но еднакви по някакъв много важен признак. За да бъде по-сгъстено, по-определено, по-истинско, по-устойчиво чувството за Родина, което нося в сърцето си.

— *С какви цветове, оттенъци и миризми се асоциира Родината?*

С миризмата на топъл хляб и мерудия, с уханието на трендафил, лалета и люляци, с уюта на шарените черги.

— *Вашето есе «Ти си моят блян, ти си моята същност» е много емоционално, предава чувствата Ви когато видяхте България за първи път. А какво за Вас бе България, когато още не бяхте я посетили, как си я представяхте?*

Променил ли се погледът, отношението към България след дългогодишното живеене в нея?

— Край нашето село минава далекопровод. Когато бях малка, баща ми казваше, че тези електрически стълбове идат от Русия и отиват в България.

— Ей нататък е България! — сочеше ми той на юго-запад.

Аз гледах на огромните крачки, с които идват и заминават стълбовете, и ми се струваше, че като се надигна на пръсти и ще зърна България зад хоризонта. Едва ли съм имала някаква конкретна представа за нея. Просто мислех си за България като за нещо хубаво и родно.

Като студентка имах контакти с туристи от България. Много се вълнувах при срещите с хора оттука. Когато ги слушах да говорят, очите ми се насълзяваха. Моите състуденти като виждаха автобус «Балкантурист», викаха ми: «Таня, погледни твои приехали!». Гордеех се, че съм българка и имам нещо общо с тези хора от автобуса. Колегите ме наричаха често «болгарка» вместо име. Аз бях единствената българка на курса и си знаех, че викат мен.

Когато се пристраших и заговорих със «своите», те ме приеха радушно. Поканиха ме в автобуса да обикалям с тях Кишинев. Само, че трудно приемаха да се наричам българка. За тях българин е този, който е гражданин на България. Показах си паспорта, в тогавашните — си го пишеше — «националност — болгарка». Заговорихме за историята на преселването. Прочетох им стихотворението на Нико Стоянов «Бих, може би, проклет отдавна...», в което накрая се казва:

*Напуснал свидните Балкани,
Не за да търси лек живот.
А българин да си остане
И да опази своя род!»*

Един господин тогава възрази, че ако бяха всички се изплашили и избягали, кой щял да остане в България. Може би да е прав, може би не е трябвало да бягат нашите, обясненията за това са различни и противоречиви. Но това вече не можем да го върнем. Иска ми се само едно, когато ние решаваме да се върнем сега в България, да ни възприемат като свои, като българи.

Есето ми за първата среща с България е наистина много емоционално, но и отразява истинските ми чувства. И добре, че още тогава във влака на връщане съм хванала писалката и съм «регистрирала» напирашите отвътре чувства и емоции. Ако не бях го направила веднага, после да го бях писала нямаше да е същото. Сигурно много пъти съм загубвала по такъв начин мислите си. Паметта запазва по-често факти, събития, отколкото чувства, емоции. И когато едно настроение, едно душевно състояние е оставено да избледнее, то не може да се възстанови всичките с подробности, със същата сочност.

Причината за първото ми идване в България беше първородният ми син, Сашо. Той участваше в Детския литературен конкурс «Искри». И понеже беше малък, аз го придружавах. Когато се върнах, Нико Стоянов поиска да напиша нещо в «Родно слово» за това пътуване. Бях подготвила материал за самия конкурс. Той ме попита дали имам още нещо. Казах че имам, но не знам дали става. Имах предвид въпросното есе. Той го прочете набързо и каза: «Ще го пусна». Отзивите бяха сърдечни и одобряващи. Оказа се, че много хора са изпитвали същите чувства при първата среща с прародината. И казваха, че все едно съм описала техните вълнения.

Да се върнем към въпроса. Разбира се, че точно такова трепетно чувство човек не може да изпитва винаги. Но и не бих казала, че моето чувство, моето отношение към България се е променило, дори след 10-те години прекарани тук. То просто се допълни, се дооцвети, разбира се, с различни цветове и нюанси; се стабилизира. От една емоция — тогава — се превърна в едно дълбоко, стабилно, спокойно чувство на вярност към отечеството — сега. Преминавайки по калната Буджакска степ, по криволичещите балкански пътища, по мъдрите и величествените улици на Виена, моето чувство към България остана в своята основа, в сърцевината пак същото. Тоест, обичах България без да я познавам и когато я опознах, пак си я обичам.

— *С какво се асоциира думата Молдова?*

— Молдова за мен е: нападалите есенни листа в парка в центъра на Кишинев; узрелите дюли в нашата градина; селските ни гробища, където почиват моите предци и някои близки, отишли си по-рано; дирнекът в нашата махала... Спирам до тук, че ще се разплача.

— *Какво е за Вас Бесарабия, Буджак, родно село, родна къща?*

— Нещо родно, свидно. Но, което все повече остава в миналото.

— *Кое от годишните времена предпочитате?*

— Обичам пролетта. Това сигурно си проличава и от стиховете ми. Тя за мен е като възраждане, нови надежди, нови сили. Сезонът, който, ако гледаме напред, е най-далеч от зимата.

— *Любимият Ви цвят. Защо?*

— Преди обичах зеленото. И сега още не съм равнодушна към него, но повече ме грабва люляковият цвят. Защо? Едва ли мога да дам някакво свястно обяснение, просто — ей така.

— *Вашият поглед към живота е песимистичен или оптимистичен?*

— И двете. Опитвам се да бъда оптимистична. И съм такава в най-трудните моменти.

— *С какво живее днешният поет?*

— С надежда за по-добро бъдеще, когато нещата да застанат на местата си. Истинските ценности да бъдат ценени и тачени. А извращенията да бъдат презирани.

— *Над какво работите и какви Ви са бъдещите творчески планове?*

— Пиша, когато ми идва. Когато ще мога ще издавам. Големи планове и творчески, и други предпочитам да не правя. Защото ние предполагаме, а Господ разполага.

БЕЛЕЖКИ

¹ Литературната анкета е част от дисертационния труд «Род и Родина в лириката на бесарабските българи (60-те години на XX в. — 2005)».

² Вж. Чепразова, М. Литературните анкети с М. Бъчваров, Вл. Калоянов и Г. Барбаров — В: Съвременна българска поезия от Бесарабия и Таврия. Антология. Критически прочити. Съст. Е. Налбантова, Одеса, 2006, 154-164.

³ Очаква бял свят и Литературна анкета с Д. Пейчев.

⁴ Вж. «Коледа е» — В: «Родно слово», бр. 166-167, 1992.